

ԵՎԱ ՍԱՐՈՅԱՆ

ՀՀ գլխավոր դատախազի խորհրդական,
Երևանի պետական համալսարանի
իրավագիտության ֆակուլտետի
քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դասախոս

ՁԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԱՏՈՒՑՈՒՄԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԷԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

Հոդվածում քննարկվում են «Ձբոսաշրջության մասին» ՀՀ նոր օրենքով ամրագրված՝ զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի էական պայմանների հետ կապված որոշ խնդիրներ: Հեղինակի կարծիքով Օրենքով ամրագրված՝ զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի պարտադիր պայմանների մի մասը կողմերի միջև համաձայնեցում չենթադրող՝ տեղեկատվական բնույթի, իսկ մյուս մասը՝ իմպերատիվ օրենսդրական նորմերով արդեն իսկ ամրագրված դրույթների վերարտադրություն ենթադրող պայմաններ են, որոնք չեն համապատասխանում պայմանագրի էական պայման համարվելու չափանիշին: Ուստի, առաջարկվում է տարանջատել այս պայմանագրի՝ որպես գործարքի բովանդակությունը կազմող էական պայմանները, պայմանագրում՝ որպես փաստաթղթում պարտադիր ներառման ենթակա պայմաններից՝ միևնույն ժամանակ նախատեսելով պայմանագրում նշված երկու խումբ պայմաններից յուրաքանչյուրի բացակայության իրավական հետևանքը: Մասնավորապես, ըստ հեղինակի, երկրորդ խումբ պայմաններից որևէ մեկի բացակայության դեպքում, առաջնորդվելով էստոպելի սկզբունքով, կողմը, որը լրիվ կամ մասնակի կատարել է պարտավորությունը կամ ընդունել է մյուս կողմից մաման կատարում, կամ այլ կերպ հաստատել է պայմանագրի գործողությունը, չի կարող պայմանագրի տեքստում ինքնին այդ պայմանների բացակայության հիմքով հղում անել պայմանագրի չկնքվածությանը:

Հիմնաբառեր- զբոսաշրջային փաթեթ, պայմանագրի բովանդակություն, էական պայմաններ, պարտադիր պայմաններ, պայմանագրի չկնքվածություն, էստոպելի սկզբունք, գործարք:

Ներածություն

Ինչպես հայտնի է, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը՝ պայմանագրի կնքվածությունը պայմանավորում է դրա էական պայմանների շուրջ կողմերի միջև համաձայնություն ձեռք բերելու հետ՝ միաժամանակ նախատեսելով, որ էական են համարվում պայմանագրի առարկայի մասին պայմանները, օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված կամ պայմանագրի տվյալ տեսակի համար անհրաժեշտ պայմանները, ինչպես նաև այն բոլոր պայմանները, որոնց վերաբերյալ կողմերից մեկի հայտարարությամբ պետք է համաձայնություն ձեռք բերվի (հոդված 448, մաս 1): Ձբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի համար անհրաժեշտ մաման պայմանների շրջանակ է նախատեսել նաև «Ձբոսաշրջության մասին» ՀՀ նոր օրենքը (հոդված 23):

Այդ պայմանների ուսումնասիրությունը, սակայն, թույլ է տալիս եզրակացնել, որ դրանք իրենց բնույթով միատարր չեն. զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի պարտադիր դրույթների շարքում կարելի է առանձնացնել նաև կողմերի միջև համաձայնեցում չենթադրող՝ տեղեկատվական բնույթի, ինչպես նաև իմպերատիվ օրենսդրական նորմերով

արդեն իսկ ամրագրված դրույթների վերարտադրություն ենթադրող պայմաններ, որոնք չեն համապատասխանում պայմանագրի էական պայման համարվելու չափանիշին: Մինչդեռ պայմանագրի կնքված լինելը և դրանից բխող իրավական հետևանքները որոշելու տեսանկյունից դրա էական պայմանների շրջանակն ունի առանցքային նշանակություն:

Այս առումով Հայաստանի Հանրապետության զբոսաշրջային օրենսդրությամբ ամրագրված՝ պայմանագրի պարտադիր պայմաններին առնչվող կարգավորումների վերլուծությունն ունի գործնական կարևոր նշանակություն, ինչն էլ պայմանավորվում է սույն հոդվածի շրջանակներում կատարված վերլուծության արդիականությունը: Կատարված վերլուծության գիտական նորույթն ակնհայտ է հատկապես այն փաստի հաշվառմամբ, որ հայրենական իրավագիտության մեջ ինչպես նախկին, այնպես էլ նոր զբոսաշրջային օրենսդրությամբ նախատեսված՝ զբոսաշրջային պայմանագրի կարգավորմանն ուղղված օրենսդրական նորմերը երբևէ քննարկման առարկա չեն դարձվել:

Հոդվածի 1-ին բաժնում քննարկվում են գործարքի էական պայմանների վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ընդհանուր նորմերը, 2-

րոդ բաժնում՝ վերլուծության են ենթարկվում «Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենքով ամրագրված՝ զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի պարտադիր դրույթները, ներկայացվում այդ առնչությամբ իրավաբանական գրականության մեջ առկա տեսակետներն ու դատական պրակտիկայում տրված մեկնաբանությունները:

Արդյունքում առաջարկվում է տարանջատել այս պայմանագրի՝ որպես գործարքի բովանդակությունը կազմող էական պայմանները, պայմանագրում՝ որպես փաստաթղթում պարտադիր ներառման ենթակա պայմաններից՝ միևնույն ժամանակ նախատեսելով պայմանագրում նշված երկու խումբ պայմաններից յուրաքանչյուրի բացակայության իրավական հետևանքը:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Հետազոտության մեթոդոլոգիական հիմքն են կազմել թե՛ ընդհանուր գիտական և թե՛ մասնավոր գիտական մեթոդները: Մասնավորապես, կիրառվել են ընդհանուր գիտական այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են ինդուկցիան, դեդուկցիան, անալիզը, սինթեզը, ինչպես նաև մասնավոր գիտական՝ իրավահամեմատական, ձևական իրավաբանական, իրավական մոդելավորման և այլ մեթոդներ: Հոդվածում արված եզրահանգումների համար հիմք են ծառայել գիտական գրականության մեջ և դատական պրակտիկայում առկա տեսակետներն ու մեկնաբանությունները, ինչպես նաև օրենսդրական նորմերի համակարգային իրավահամեմատական վերլուծությունը:

Հետազոտության արդյունքներ և քննարկում.

1. Պայմանագրի էական պայմանները՝ ըստ քաղաքացիական օրենսդրության

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի² 436-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պայմանագիր է համարվում երկու կամ մի քանի անձանց համաձայնությունը, որն ուղղված է քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դադարելուն:

Պայմանագրի օրենսդրական հասկացությունից բխում է, որ օրենսդիրն այն բնորոշել է իրավահարաբերության առաջացման հիմք հանդիսացող իրավաբանական փաստի (գործարքի) իմաստով: Այս իմաստով պայմանագրի բովանդակություն ասելով քաղաքացիական իրավունքի գիտության մեջ ընդունված է հասկանալ կողմերի միջև համաձայնեցված պայմանների ամբողջություն, որոնք ամրագրում են կոնտրագենտների՝ պայմանագրային պարտավորության բովանդակությունը կազմող իրավունքներն ու պարտականությունները⁴:

Պայմանագիրը համարվում է կնքված, եթե կողմերի միջև պահանջվող ձևով համաձայնություն

է ձեռք բերվել պայմանագրի բոլոր էական պայմանների վերաբերյալ (Քաղ. օր., հոդված 448, մաս 1): Այսպիսով, էական պայմանների շուրջ կողմերի համաձայնությունն անհրաժեշտ և բավարար է պայմանագիրը կնքված համարելու համար: Պայմանագրի էական պայմանների շրջանակը կախված է կոնկրետ պայմանագրի առանձնահատկություններից:

Միևնույն ժամանակ, օրենսդիրը մատնանշել է կողմնորոշիչներ, որոնք թույլ են տալիս ուրվագծել էական պայմանների շրջանակը: Այսպես, Օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ էական են համարվում պայմանագրի առարկայի մասին պայմանները, օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված կամ տվյալ պայմանագրի համար անհրաժեշտ պայմանները, ինչպես նաև այն բոլոր պայմանները, որոնց վերաբերյալ կողմերից մեկի հայտարարությամբ պետք է ձեռք բերվի համաձայնություն:

Ինչպես կարելի է նկատել, Օրենսգրքը որպես էական պայմանների առանձին խումբ առանձնացրել է նրանք, որոնք որպես էական մատնանշված են օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում: Օրենսգիրքն իր հերթին մատնանշում է որոշ պայմանագրերի (օրինակ՝ բնակելի տարածությունների վաճառքի, բանկային ավանդի, գույքի հավատարմագրային կառավարման և այլն) էական պայմանները: Ընդ որում, երբեմն օրենսդիրը «ստիպում է» պայմանագրում պարտադիր նախատեսել այս կամ այն պայմանը՝ առանց այն ուղղակիորեն անվանելու էական պայման: Այսպես՝ Օրենսգրքի՝ «Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի էական պայմանները» վերտառությամբ 958-րդ հոդվածի բովանդակության մեջ օգտագործվում է «պայմանագրում պետք է նշվեն...» ձևակերպումը և ընդհակառակը՝ «Ապահովագրության պայմանագրի և վկայագրի պարտադիր պայմանները» վերտառությամբ 998-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում կիրառվում են ինչպես «պայմանագրի էական պայմաններ», այնպես էլ «պայմանագրում պետք է նշվեն...» ձևակերպումները, ընդ որում՝ պայմանների այս երկու խմբերը հստակ տարանջատված են:

Վերոգրյալից բխում է, որ Օրենսգրքում «պայմանագրի էական պայմաններ» և «պայմանագրի պարտադիր պայմաններ» եզրույթները մի դեպքում հարաբերակցվում են որպես մաս և ամբողջություն (հոդված 998), մյուս դեպքում՝ օգտագործվում որպես հոմանիշներ (հոդված 958): Ուստի, քաղաքացիաիրավական յուրաքանչյուր պայմանագրի էական պայմանների շրջանակը որոշելու տեսանկյունից վճռորոշ են պայմանագրի տվյալ տեսակի իրավական կարգավորմանն ուղղված նորմերը:

2. Զբոսաշրջային ծառայությունների մատու-

ցումը կազմակերպելու պայմանագրի էական պայմանների դասակարգումը.

Ջրոսաշրջային ծառայությունների մատուցումը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի կարգավորմանն ուղղված ընդհանուր նորմերից բացի հատուկ իրավական կարգավորման է ենթարկվել «Ջրոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենքով: Նշված օրենքն առանձին հոդված է նվիրել զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի պարտադիր դրույթներին:

Այսպես, Օրենքի 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագիրը պարունակում է հետևյալ պարտադիր դրույթները՝

1) զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի լրիվ անվանումը (անհատ ձեռնարկատիրոջ դեպքում՝ անունը, ազգանունը), գտնվելու վայրը (անհատ ձեռնարկատիրոջ դեպքում՝ հաշվառման հասցեն) և որպես ծանուցված գործունեություն հաշվառման համարը,

2) զբոսաշրջային փաթեթի նկարագրությունը և իրականացման ժամկետները,

3) զբոսաշրջային փաթեթում ներառված ծառայությունների նկարագրերը, ժամկետները, այդ թվում՝ տրանսպորտային միջոցների տեսակը, ժամանման երկրում կամ վայրում հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտի գտնվելու վայրը, տեսակը, սննդի կազմակերպման պայմանները, տեսարժան վայրեր այցելության ծրագրերը, մշակութային և այլ միջոցառումները (առկայության դեպքում),

4) զբոսաշրջային փաթեթի գինը՝ բոլոր անհրաժեշտ վճարումների, հարկերի և տուրքերի մանրամասներով, գնի փոփոխման հանգեցնող հանգամանքների և այդ մասին սպառողին տեղեկացման ժամկետների ձևակերպմամբ,

5) վճարման կարգը, ժամկետներն ու պայմանները,

6) պայմանագրի վաղաժամկետ դադարեցման դեպքում կողմերի պատասխանատվությունը,

7) զբոսաշրջային ապահովագրության վերաբերյալ տվյալները (եթե առկա են),

8) անչափահասներին մատուցվող ծառայությունների դեպքում՝ երեխայի կամ պատասխանատու անձանց կոնտակտային տվյալները,

9) սպառողների իրավունքների, պարտականությունների վերաբերյալ տեղեկատվությունը,

10) մարդկանց ոչ բավարար քանակի պատճառով ճանապարհորդությունը չեղյալ հայտարարելու մասին հաճախորդին տեղեկացնելու ժամկետը, եթե պայմանագրով փաթեթի իրականացման համար սահմանված է անհրաժեշտ նվազագույն քանակով մարդկանց առկայություն,

11) անձնագրերի, ժամանման կամ տարանցիկ երկրների մուտքի և ելքի հետ կապված պահանջների ու ձևակերպումների (արտոնագրերի, սահմա-

նային անցման կամ մաքսային և այլ ձևակերպումների մասին) տեղեկատվություն,

12) ՀՀ օրենսդրությամբ և միջազգային պայմանագրերով նախատեսված այլ տեղեկատվություն:

Օրենքում թվարկված պայմանների վերլուծությունը թույլ է տալիս դրանք դասակարգել որոշակի խմբերում: Այսպես, նշված պայմանների մի մասը, ինչպիսիք են՝ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի անվանումը, գտնվելու վայրը, որպես ծանուցման գործունեություն հաշվառման համարը, անչափահասներին մատուցվող ծառայությունների դեպքում՝ երեխայի կամ պատասխանատու անձանց կոնտակտային տվյալները, անձնագրերի, ժամանման կամ տարանցիկ երկրների մուտքի և ելքի հետ կապված պահանջների ու ձևակերպումների (արտոնագրերի, սահմանային անցման կամ մաքսային և այլ ձևակերպումների մասին), առկայության դեպքում՝ զբոսաշրջային ապահովագրության վերաբերյալ տեղեկատվությունը, մարդկանց ոչ բավարար քանակի պատճառով ճանապարհորդությունը չեղյալ հայտարարելու մասին հաճախորդին տեղեկացնելու ժամկետը, եթե պայմանագրով փաթեթի իրականացման համար սահմանված է անհրաժեշտ նվազագույն քանակով մարդկանց առկայությունը, կողմերի միջև համաձայնեցում չենթադրող և սոսկ տեղեկատվական բնույթի տվյալներ են:

Օրենքում թվարկված պայմանների շարքում որպես երկրորդ խումբ կարելի է առանձնացնել այն պայմանները, որոնց բովանդակությունը սահմանված է օրենսդրությամբ նախատեսված իմպերատիվ նորմերով: Այսպիսին է, մասնավորապես, նշված հոդվածի՝ սպառողների իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ տեղեկատվությանը վերաբերող պայմանը: Եվ վերջապես, երրորդ խումբն են կազմում կողմերի միջև **պարտադիր համաձայնեցման ենթակա** այնպիսի պայմաններ, ինչպիսիք են, օրինակ՝ զբոսաշրջային փաթեթի նկարագրությունը և ժամկետները, զբոսաշրջային փաթեթի գինը և այլն:

Ջրոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի՝ Օրենքով նախատեսված պայմանները համադրելով «Փաթեթային ճանապարհորդությունների և առնչվող ճանապարհորդական համաձայնությունների մասին» Եվրոպական խորհրդի և Խորհրդարանի 2015 թվականի նոյեմբերի 25-ի դիրեկտիվով՝ սահմանված՝ սպառողին տրամադրվող նախապայմանագրային տեղեկատվության շրջանակի (հոդված 5), պայմանագրի բովանդակությունը կազմող պայմանների (հոդված 7), ինչպես նաև Դիրեկտիվի 6-րդ հոդվածով նախատեսված այն պահանջի հետ, ըստ որի՝ նախապայմանագրային տեղեկությունները **պետք է կազմեն զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի բաղկացուցիչ մաս**՝ կարելի է նկա-

տել, որ օրենսդիրը պայմանագրի պարտադիր պայմանները սահմանելիս հիմք է ընդունել հենց Դիրեկտիվի կարգավորումները:

Դա, իր հերթին, թույլ է տալիս պնդել, որ օրենսդիրն այս պայմանագրի պարտադիր դրույթները սահմանելիս ելել է ոչ թե պայմանագրի՝ որպես գործարքի, այլ որպես պարտավորության ծագման փաստը հավաստող փաստաթղթի նշանակությունից, քանի որ Օրենքով նախատեսված պայմանների մի մասը կողմերի միջև համաձայնեցում չենթադրող և սոսկ տեղեկատվական բնույթի պայմաններ են: Մինչդեռ, կարծում ենք՝ այս կամ այն պայմանագրի էական պայմանների շրջանակը որոշելիս անհրաժեշտ է առաջնորդվել պայմանագրի՝ ոչ թե որպես փաստաթղթի, այլ գործարքի բովանդակության վերաբերյալ քաղաքացիական իրավունքի կանոններով:

Հարկ է նշել, որ զբոսաշրջային պայմանագրի էական պայմանների լայն շրջանակ նախատեսելը քննադատության է արժանացել նաև ռուսական իրավաբանական գրականության մեջ: Այսպես, մի շարք հեղինակներ, վերլուծելով ՌԴ զբոսաշրջային օրենսդրությամբ ամրագրված՝ զբոսաշրջային պայմանագրի էական պայմանների գրեթե նույնական շրջանակը, ընդգծում են օրինակ՝ պայմանագրի կողմերի վերաբերյալ տվյալների՝ սոսկ տեղեկատվական բնույթը, հետևաբար՝ պայմանագրի էական պայման լինելու անթույլատրելիությունը: Քննադատության է արժանացել նաև այն պայմանները որպես էական մատնանշելը, որոնց բովանդակությունը կանխորոշված է օրենսդրությամբ նախատեսված իմպերատիվ նորմերով: Զբոսաշրջային ոլորտն ուսումնասիրող հեղինակները մեծամասամբ համակարծիք են այն հարցում, որ որպես էական չպետք է ամրագրվեն այն պայմանները, որոնք արդեն իսկ իմպերատիվ կերպով նախատեսված են որևէ իրավական ակտով, այլ կերպ ասած՝ իմպերատիվ նորմերը դուրս են էական պայմանագրային պայմանների շրջանակից:

Այս հարցն ուշադրության է արժանացել նաև տարբեր ցիվիլիստների կողմից: Այսպես, օրինակ՝ Օ. Իոֆֆեն եզրակացրել է, որ նման պայմաններն էական համարելը, հավանաբար պայմանավորված է նրանով, որ դրանք, սահմանված լինելով իմպերատիվ օրենսդրական նորմերով, պարտադիր են, հետևաբար՝ անհրաժեշտ տվյալ պայմանագրի համար: Սակայն հեղինակն իրավագիտորեն շեշտում է, որ էական պայմաններին բնորոշ է ևս մեկ առանձնահատկություն, ինչպիսին է կողմերի միջև դրանք համաձայնեցնելը (ընդգծում է մերն է) և դա պայմանագրում արտահայտելը¹³: Մինչդեռ, իմպերատիվ կամ դիսպոզիտիվ նորմերում (եթե կողմերն այլ բան չեն նախատեսել) բովանդակող պայմանները գործում են ինքնըստիմքյան՝ պայմանագիր կնքելու փաստի ուժով: Հետևաբար, դրանք անհրա-

ժեշտ է դասել պայմանագրի սովորական պայմանների թվին¹⁴: Ակնհայտ է, որ օրենսդիրը չէր կարող նկատի ունենալ, որ օրինակ՝ որևէ պայմանագրում կողմերի պատասխանատվության, կողմերի իրավունքների և պարտականությունների և նմանատիպ պայմանների վերաբերյալ դրույթների բացակայության դեպքում այն պետք է համարել չկնքված, քանի որ նման իրավիճակում միակ տուժողը կլինի սպառողը:

Թեև որոշ հեղինակներ, փորձելով «արդարացնել» օրենսդիր որդեգրած մոտեցումը, նշում են, որ զբոսաշրջային օրենքում թվարկված բոլոր պայմաններն էական համարելն ուղղված է պայմանագրի թույլ կողմի՝ զբոսաշրջիկի կամ այլ պատվիրատուի իրավունքների պաշտպանությանը¹⁵, ուստի զբոսաշրջիկների տեղեկացվածությունն ապահովելու նպատակով այդ պայմանները ևս պետք է նախատեսվեն պայմանագրում¹⁷, այնուամենայնիվ, գերակշռող է այն տեսակետը, որը կասկածի տակ է դնում Օրենքով այս պայմանագրի էական պայմանների այդչափ լայն շրջանակ ամրագրելու անհրաժեշտությունը: Ընդ որում՝ որոշ հեղինակներ մատնանշում են նաև զբոսաշրջային պայմանագրի էական պայմաններն անհարկի ընդլայնելու հետ կապված ռիսկերը: Մասնավորապես՝ Ս. Չավյալ-վալի կարծիքով պայմանագրի էական պայմաններն ընդլայնելն զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտներին հնարավորություն է տալիս խուսափելու պայմանագրային պարտավորությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար պատասխանատվությունից՝ պայմանագրում դիտավորությամբ որոշ էական պայմաններ չնախատեսելով և արդյունքում՝ պայմանագրի չկնքվածությանը հղում անելով¹⁸: Նույն կարծիքին են նաև Ն. Սիրիկը և Ա. Կուսկովը, ովքեր նշում են, որ պայմանագիրը չկնքված ճանաչելու պահանջով հաճախ հանդես է գալիս պայմանագրի անբարեխիղճ կողմը, ուստի պայմանագրի էական պայմանների ցանկացած չիմնավորված ընդլայնում վատթարացնում է իր պայմանագրային պարտավորությունները բարեխղճորեն կատարող կողմի դրությունը և չի նպաստում պայմանագրային հարաբերությունների կայունությանը¹⁹: Ա. Կարապետովը, ոչ կառուցողական բնորոշելով հնարավորինս շատ դեպքերում պայմանագրերը չկնքված ճանաչելու՝ դատական պրակտիկայում առկա միտումը, որպես դրան նպաստող հիմնական գործոններից մեկը մատնանշում է օրենքով պայմանագրի էական պայմանների շրջանակն ընդարձակելը: Հեղինակի պնդմամբ դատարանները պայմանագրերը չկնքված են ճանաչում պայմանագիր-փաստաթղթում այս կամ այն պայմանի բացակայության դեպքում՝ խորամուխ չլինելով կողմերի համագործակցության մասին վկայող հանգամանքների առավել լայն սպեկտրի մեջ, որը հաճախ կարող է վկայել

կոնկլյուդենտ համաձայնության կամ կողմերի միջև նախկինում տեղի ունեցած քանակոր համաձայնության հավաստման մասին²⁰ :

Այս կապակցությամբ խորհրդային և հետխորհրդային իրավական մտքի և ռուսական դատական պրակտիկայի զարգացումը բերեց նրան, որ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքում 2015 թվականին ամրագրվեց ուշագրավ կարգավորում առ այն, որ կողմը, որը պայմանագրի մյուս կողմից ընդունել է պայմանագրի լրիվ կամ մասնակի կատարում կամ այլ կերպ հաստատել է դրա գործողությունը, չի կարող պահանջել չկնքված ճանաչել այն, եթե դա կոնկրետ հանգամանքների համատեքստում կհակասի բարեխղճության սկզբունքին (ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի, հոդված 432-րդ, մաս 3-րդ²¹) :

Մասնագիտական հանրության մեկնաբանմամբ այս դրույթը նախառաջ վերաբերում է հենց պայմանագրում էական պայմանների բացակայության դեպքին: Եթե պայմանագրում համաձայնեցված չեն որոշ էական պայմաններ, սակայն արդյունքում կողմերից մեկը հաստատում է պայմանագրի գործողությունը պարտավորության կատարումն ընդունելով, իր բաժին պարտավորությունը կատարելով կամ պայմանագրի գոյության մասին վկայող այլ գործողություններ կատարելով, ապա այդ կողմի փորձերը հետագայում հղում կատարելու պայմանագրի չկնքվածությանը կարող է որակվել որպես անբարեխղճություն, որը խախտում է նրա կոնտրադեմտի լեզիտիմ ակնկալիքները²² : Կողմի անբարեխղճությունն արտահայտվում է նրանում, որ չնայած գործարքի նկատմամբ նախորդած դրական վարքագծին, անձը հետագայում, երբ իրեն ձեռնառու է, հղում է կատարում պայմանագրի չկնքվածությանը՝ այդպիսով հակադրվելով իր իսկ վարքագծին (*contra factum proprium venit*)²³ :

Կարծում ենք՝ պայմանագրային հարաբերություններում բարեխղճության սկզբունքի դրսևորում հանդիսացող այս նորմի գոյությունն արդարացված է, որը, ըստ էության, փարատում է նաև պայմանագրի չկնքվածությունը վկայակոչելու՝ ինչպես զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի, այնպես էլ սպառողի իրավունքը չարաշահելու վերաբերյալ իրավաբանական գրականություն մեջ առկա մտավախությունը:

Վերագրյալի լույսի ներքո անդրադառնալով պայմանագրի պարտադիր դրույթների վերաբերյալ Օրենքի կարգավորումներին՝ կարծում ենք, որ այս պայմանագրի էական պայմանների նախատեսված շրջանակի կապակցությամբ մասնագիտական գրականության մեջ հնչեցված քննադատությունները միանգամայն տեղին են և վերաբերելի նաև հայրենական օրենսդրական կարգավորումներին:

Թեև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ

հոդվածի բովանդակությունից առերևույթ կարող է տպավորություն ստեղծվել, որ օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված կամ պայմանագրի տվյալ տեսակի համար որպես անհրաժեշտ (պարտադիր) պայման մատնանշված ցանկացած պայման ինքնըստինքյան կարող է համարվել էական՝ դրանից բխող իրավական հետևանքներով, սակայն կարծում ենք՝ նման մեկնաբանությունը չի բխում էական պայմանի՝ որպես գործարքի պայմանի էությունից, և հետևանք է պայմանագրի էական (*essentialia negotii*) և պարտադիր (*mandatory*) պայմանների նույնացման, մինչդեռ եվրոպական պայմանագրային իրավունքում դրանք տարբեր իրավական կատեգորիաներ են²⁴ :

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի տրամաբանությունից նույնպես բխում է, որ պայմանագրի՝ որպես գործարքի պայմանները ենթադրում են դրանց բովանդակության առնչությամբ կողմերի միջև համաձայնության ձեռքբերում, իսկ այդ պայմաններից էական կարող են համարվել միայն նրանք, որոնց կապակցությամբ կողմերի համաձայնությունն անհրաժեշտ և բավարար է պայմանագիրը կնքված համարելու համար: Մինչդեռ պայմանագրի պարտադիր պայմանները այս կամ այն իրավական ակտում իմպերատիվ ձևով նախատեսված պայմաններ են, որոնք կողմերի համար պարտադիր են՝ անկախ նրանից, թե վերջիններս համաձայնեցրել են դրանք, թե՛ ոչ: Այլ խոսքով՝ այս երկու խումբ պայմանների տարանջատման հիմնական չափանիշը կողմերի միջև համաձայնեցման ենթակա լինելու կամ չլինելու հանգամանքն է:

Ավելորդ չէ նշել, որ գործարքի էական պայմանների նման մեկնաբանությունը համահունչ է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշմանը: Այսպես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գործերից մեկի շրջանակներում արձանագրել է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական գործարքի կնքման իրավաբանական փաստը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 289-րդ հոդվածում ամրագրված իրավունքի սուբյեկտի գործողություններով պայմանավորված քաղաքացիական իրավական հետևանքներ առաջ բերելուն ուղղված կամքի արտահայտումն է, որը կարող է դրսևորվել նույն օրենսգրքի 294-րդ հոդվածում ամրագրված ձևերով: Ընդ որում, եթե գործարքի կողմերը երկու և ավելի սուբյեկտներ են, ապա այդ կամքը պետք է ձևավորված լինի որպես պայմանագիր կողմերի համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 29-րդ գլխում սահմանված գործողություններով ձեռք բերված ընդհանուր համաձայնության արդյունք: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագիրը կնքվում է կողմերից մեկի օֆերտան (պայմանագիր կնքելու առա-

ջարկը) ուղարկելու և մյուս կողմի՝ դրա ակցեպտի (առաջարկն ընդունելու) միջոցով: Ընդ որում, օֆերտան, համդես գալով որպես մեկ կամ մի քանի կոնկրետ անձանց հասցեագրված առաջարկ, որոշակիորեն արտահայտում է առաջարկողի մտադրությունը՝ համաձայնության դեպքում պայմանագիր կնքել առաջարկությունում շարադրված էական պայմանների շուրջ: Միաժամանակ, իր հերթին ակցեպտը՝ որպես առաջարկն ընդունելու մասին օֆերենտին ուղղված պատասխան, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 454-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պետք է լինի լրիվ և անվերապահ: Նշված ընթացակարգի պահպանման արդյունքում միայն հնարավոր է ձեռք բերել պայմանադիր կողմերի միասնական կամքն արտահայտող համաձայնություն: Այսինքն՝ համաձայնությունը չի կարող ձեռք բերվել այլ կերպ, քան օֆերտա-ակցեպտ ձևի պահպանմամբ:

Ամփոփելով, ՀՀ վճարել դատարանն արձանագրել է, որ գործարքի կնքումը հաստատող ընդհանրական կամքի արտաբերման ձևի պահանջն օրենքով նախատեսված դեպքերում ենթակա է որակման որպես գործարքի վավերության պայման, իսկ կողմերի միջև պայմանագրի կնքման համար անհրաժեշտ համաձայնության ձեռքբերմանն ուղղված օֆերտա-ակցեպտ ընթացակարգի ձևը՝ որպես պայմանագրային միասնական կամքի ձևավորմանն ուղղված կողմերից յուրաքանչյուրի անհատական գործողությունների ամբողջություն²⁵: Ինչպես կարելի է նկատել, Վճարել դատարանը նույնպես ելնում է այն կանխավարկածից, որ էական պայմանները ենթադրում են պայմանադիր կողմերի միջև համաձայնեցում:

Ընշող մեծամասնությամբ որպես էական օրենքը նախատեսում է այն պայմանները, որոնք այս կամ այն կողմից բնութագրում են պայմանագրի առարկան, և նույնիսկ նման հատուկ օրենսդրական նորմերի բացակայության դեպքում էլ այդ պայմանները հնարավոր կլինեն դասել էականների թվին²⁶: Ինչպես իրավացիորեն նշվում է իրավաբանական գրականության մեջ, պայմանագրի էական պայմանների շրջանակը բխում է կոնկրետ պայմանագրի բնույթից և չպետք է և չի կարող կամայականորեն սահմանվել իրավական ակտով²⁷:

Էական պայմաններն ընդգծում են պայմանագրի գոյության իրավաչափությունն այն պարզ պատճառով, որ այն կարող է կնքված համարվել և իրավական ուժ ունենալ միայն երբ կողմերը իրենց փոխհամաձայնեցված կամարտահայտությունն են դրսևորել այդ պայմանների շուրջ, ինչի բացակայությունն առարկայագուրկ կդարձնի կողմերի միջև պայմանագրային հարաբերությունների գոյությունը: Մինչդեռ պայմանագրի պարտադիր պայմաններն առավելապես ուղղված են հանրային կարգի և պայմանագրի թույլ կողմի, որպես կանոն՝

սպառողների շահերի պաշտպանությանը: Այսինքն՝ եթե պայմանագրի էական պայմանները պայմանագրի՝ որպես գործարքի գոյության իրավական նախադրյալն են, ապա պարտադիր պայմաններն ունեն այլ նպատակային ուղղվածություն: Ընդամեն, Օրենքով որպես սպառողի հետ կնքվող պայմանագրի պարտադիր դրույթներ մատնանշված մի շարք պայմաններ չեն համապատասխանում էական պայման որակվելու չափանիշին:

Միևնույն ժամանակ այս համատեքստում հարց է ծագում՝ որն է զբոսաշրջային պայմանագրի էական և պարտադիր պայմանների տարանջատման նպատակը: Մեր կարծիքով տեղեկատվական բնույթի կամ պայմանագրում իմպերատիվ նորմերով ամրագրված կարգավորումների մեխանիկական վերարտադրություն ենթադրող այդ պայմանները պայմանագրի իրավաէական պայմաններից տարբերակելն ինքնանպատակ չէ, այլ ունի գործնական նշանակություն²⁸: Մեր համոզմամբ պայմանագրում օրինակ՝ սպառողին մատուցվող որևէ զբոսաշրջային ծառայության նկարագրի առնչությամբ կողմերի միջև համաձայնեցված պայմանի բացակայությունը՝ մի կողմից և զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի անվանման կամ գտնվելու վայրի կամ սպառողի իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ իմպերատիվ օրենսդրական նորմերով արդեն իսկ ամրագրված կարգավորումների բացակայությունը՝ մյուս կողմից, չեն կարող նույնացվել: Ուստի պայմանագրում վերջին խումբ դրույթների բացակայության իրավական գնահատականը, ըստ մեզ, չպետք է տրվի այն նույն չափանիշներով, որոնք կիրառվում են կողմերի միջև համաձայնեցման ենթակա էական պայմանների բացակայության պարագայում:

Իհարկե, պայմանագրի կողմ հանդիսացող զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի անվանման, գտնվելու վայրի կամ անձնագրերի, ժամանման կամ տարանցիկ երկրների մուտքի և ելքի հետ կապված պահանջների ու ձևակերպումների մասին կամ սպառողների իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ տեղեկատվությունը սպառողի՝ տեղեկացված լինելու իրավունքի ապահովման տեսանկյունից ունի կարևոր նշանակություն, բայցևայնպես, կարծում ենք՝ պայմանագրի տեքստում այդ տվյալների ձևական առումով բացակայությունը, եթե դա չի առաջացրել կոնկրետ հետևանք, չի կարող դիտարկվել կողմերի միջև պարտադիր համաձայնեցման ենթակա պայմանների բացակայության հետ միևնույն հարթության մեջ:

Պայմանագրում այս խումբ դրույթների բացակայության յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է գնահատման առարկա դարձնել պայմանագրի կատարման վրա այդ պայ-

մանների բացակայության ազդեցությունը:

Եզրակացություն

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք սահմանել զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի պարտադիր պայմանների երկաստիճան դասակարգում՝

1. պայմանագրի էական պայմաններ, որոնք ենթադրում են կողմերի միջև համաձայնեցում և պայմանագրի կնքվածության իրավական հստակ նախապայման են և

2. տեղեկատվական բնույթի պարտադիր դրույթներ, որոնք պայմանագրում ներառվում են սպառողի տեղեկացված լինելու իրավունքն ապահովելու նպատակով:

Մեր կարծիքով նշված առաջին խումբ պայմաններն են՝ սպառողին մատուցվող ծառայությունը և դրա նկարագիրը, այդ թվում՝ զբոսաշրջային փաթեթում կամ տուրում ներառված կամ առանձին զբոսաշրջային ծառայությունների նկարագիրը, մասնավորապես՝ տրանսպորտային միջոցների տեսակը, ժամանման երկրում կամ վայրում հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտի գտնվելու վայրը, տեսակը, սննդի կազմակերպման պայմանները, տեսարժան վայրեր այցելության ծրագրերը, մշակութային և այլ միջոցառումներ (առկայության դեպքում), զբոսաշրջային փաթեթում կամ տուրում ներառված կամ առանձին զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցման ժամկետները, պայմանագրի գինը՝ բոլոր անհրաժեշտ վճարումների, հարկերի և տուրքերի մանրամասներով, գնի փոփոխման հանգեցնող հանգամանքների և այդ մասին սպառողին տեղեկացման ժամկետների ձևակերպմամբ, վճարման կարգը, ժամկետներն ու պայմանները, պայմանագրի վաղաժամկետ լուծման դեպքում կողմերի պատասխանատվությունը, ինչպես նաև կողմ(եր)ի հայտարարությամբ՝ համաձայնեցման ենթակա այլ պայմաններ:

Զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցումը կազմակերպելու ծառայության մատուցման պայմանագրում՝ որպես փաստաթղթում պարտադիր պետք է նշվեն նաև զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի լրիվ անվանումը (անհատ ձեռնարկատիրոջ դեպքում՝ անունը, ազգանունը), գտնվելու վայրը (անհատ ձեռնարկատիրոջ դեպքում՝ հաշվառման հասցեն), հեռախոսահամարը, բանկային հաշվեհամարը, պետական գրանցման (անհատ ձեռնարկատիրոջ դեպքում՝ հաշվառման) և, որպես ծանուցված գործունեություն, հաշվառման համարը, զբոսաշրջային ապահովագրության վերաբերյալ տվյալները (եթե առկա են), անչափահասներին մատուցվող ծառայությունների դեպքում՝ երեխայի կամ պատասխանատու անձանց կոնտակտային տվյալները, սպառողների իրավունքների, պարտականությունների վերաբերյալ

տեղեկատվություն, մարդկանց ոչ բավարար քանակի պատճառով փաթեթը չեղյալ հայտարարելու մասին հաճախորդին տեղեկացնելու ժամկետը, եթե պայմանագրով փաթեթի իրականացման համար սահմանված է անհրաժեշտ նվազագույն քանակով մարդկանց առկայություն, անձնագրերի, ժամանման կամ տարանցիկ երկրների մուտքի և ելքի հետ կապված պահանջների ու ձևակերպումների (արտոնագրերի, սահմանային անցման, մաքսային և այլ ձևակերպումների) մասին տեղեկություն, պատվիրատուի կողմից վճարված գումարը զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցողներին փոխանցելու՝ նախատեսված ժամկետի մասին տեղեկատվություն, սպառողի կողմից պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցողների կողմից վաղաժամկետ լուծման վճար սահմանված լինելու և ըստ հրաժարվելու ժամկետների՝ վերադարձման ոչ ենթակա գումարի չափի մասին տեղեկություն:

Միաժամանակ, կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է օրենսդրորեն տարանջատել նշված երկու խմբերից յուրաքանչյուրում ընդգրկված պայմանների բացակայության իրավական հետևանքը. եթե առաջին խումբ պայմանների վերաբերյալ կողմերի միջև համաձայնության (որն արտահայտվում է պայմանագրում այդ համաձայնությունն արտացոլող դրույթների հստակ ամրագրմամբ) բացակայությունը պայմանագիրը չկնքված ճանաչելու հիմք է, ապա երկրորդ խումբ պայմաններից որևէ մեկի բացակայության դեպքում, առաջնորդվելով էստոպելի՝ սկզբունքով, կողմը, որը լրիվ կամ մասնակի կատարել է պարտավորությունը կամ ընդունել է մյուս կողմից նման կատարում, կամ այլ կերպ հաստատել է պայմանագրի գործողությունը, չի կարող պայմանագրի տեքստում այդ պայմանների սոսկ բացակայության հիմքով հղում անել պայմանագրի չկնքվածությանը:

Ավելին, կարծում ենք՝ վերջին դեպքում սպառողների շահերն արդյունավետորեն հնարավոր է պաշտպանել պայմանագիրը չկնքված ճանաչելու փոխարեն այլ այլընտրանքային եղանակներով, ինչպես օրինակ՝ սպառողին անհրաժեշտ տեղեկատվությունը չտրամադրելու հետևանքով պատճառված վնասը հատուցելով:

¹ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք, ՀՕ-239, ընդունվել է 05.05.1998 թ., ուժի մեջ մտել՝ 01.01.1999 թ., ՀՀ ՊՏ 1998.08.10/17(50); այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք, ՀՀ քաղ. օր.:

² Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք, ՀՕ-239, ընդունվել է 05.05.1998 թ., ուժի մեջ մտել՝ 01.01.1999 թ., ՀՀ ՊՏ 1998.08.10/17(50); այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք, ՀՀ քաղ. օր.:

³ Մի շարք ականավոր հեղինակներ, ինչպիսիք են՝ Օ. Իոֆֆեն, Մ. Բրազինսկին, Ն. Կլեյնը և այլք, առանձնացնում են պայմանագիրե հասկացության երեք նշանակություն և պայմանագրի բովանդակությունը պայմանավորում են նաև այդ տարանջատմամբ: Մասնավորապես, ըստ այս հեղինակների՝ «պայմանագիր» ասելով կարելի է հասկանալ՝ իրավաբանական փաստ (գործարք), պարտավորական իրավահարաբերություն և պարտավորության (կողմերի իրավունքների և պարտականությունների) ծագման փաստը հավաստող փաստաթուղթ: Այս մասին տե՛ս Завьялова С., Проблемы гражданско-правового регулирования туристской деятельности в Российской Федерации, Монография, М., Проспект 2016, էջ 29:

⁴ Տե՛ս, Гражданское право в 4-х томах, под ред. Е. Суханова, Том 3, 3-е изд. М., Вольтерс Клувер, 2008 էջ 95, Гражданское право, Учебник, под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого, Том 1, М., Проспект, 2005, էջ 588; Савченко Е.Я., Содержание гражданско-правового договора//Вестник Уральского института экономики, управления и права, N 3, 2015, էջ 49:

⁵ Տե՛ս, Савченко Е.Я., նշված աշխատ., էջ 49:

⁶ Տե՛ս, Гражданское право в 4-х томах, под ред. Е. Суханова, Том 3, 3-е изд. М., Вольтерс Клувер, 2008 էջ 95:

⁷ «Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-4-Ն, ընդունվել է 22.12.2023թ, ուժի մեջ է մտնելու՝ 01.09.2024թ., սկզբնաղբյուրը՝ միասնական կայք 2024.01.9-2024.01.21, այսուհետ նաև՝ Օրենք:

⁸ Օրենսդիրը, առաջնորդվելով ԵՄ զբոսաշրջային օրենսդրության եզրութարանությամբ, այս պայմանագիրն անվանել է զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագիր, որը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված՝ ծառայության մատուցման պայմանագրի տարատեսակ է:

⁹ Բանի որ այս պայմանը վերաբերում է խմբային տուրերին կամ զբոսաշրջային փաթեթներին, որոնց շրջանակներում զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտները վաղորդք հաշվարկում են դրանց մասնակիցների հնարավոր առավելագույն քանակը և որոշում նաև նախատեսված քանակը չափահովվելու դեպքում այդ մասին սպառողներին տեղեկացնելու ժամկետը, ուստի այս պայմանը նույնպես համաձայնեցման ոչ ենթակա տեղեկատվական բնույթի պայման է:

¹⁰ Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 “On package travel and linked travel arrangements”, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC, (այսուհետ նաև՝ Դիրեկտիվ կամ ԵՄ դիրեկտիվ): Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական Միության և Ատոմային էներգիայի եվրոպական համայնքի ու դրանց անդամ պետությունների միջև կնքված «Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության» համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունը ստանձնել է իր օրենսդրությունը նշված դիրեկտիվին մոտարկելու հանձնառություն:

¹¹ Տե՛ս, Кусков А., Сирик Н., Правовое регулирование туристской деятельности, М., 2018, էջ 127, Свиридов К., Правовое регулирование деятельности по оказанию туристских услуг, Дисс., Санкт-Петербург, 2003, էջ 51; Завьялова С., Проблемы гражданско-правового регулирования туристской деятельности в Российской Федерации, Монография, М., Проспект, 2016, էջ 32-33:

¹² Տե՛ս, Кусков А., Сирик Н., նշված աշխատ., էջ 129; Завьялова С., նշված աշխատ., նույն տեղում:

¹³ Տե՛ս, Иоффе О., Обязательственное право, Москва, 1975, Юридическая литература, էջ 31:

¹⁴ Տե՛ս, Гражданское право, Учебник, под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого, Том 1, М., Проспект, 2005, էջ 591, Савченко Е.Я., նշված աշխատ., էջ 53:

¹⁵ Տե՛ս, Карапетов А., Существенные условия договора: комментарий к новой редакции статьи 432 ГК РФ, https://zakon.ru/blog/2015/11/9/sushhestvennye_usloviya_dogovora_kommentarij_k_novoj_redakcii_st432_gk_rf:

¹⁶ Տե՛ս, Завьялова С., նշված աշխատ., էջ 32:

¹⁷ Տե՛ս, Сирик Н. В., Кусков А. С., Правовое регулирование туристской деятельности, М., 2018, էջ 127:

¹⁸ Տե՛ս, Завьялова С. նշված աշխատ., էջ 35:

¹⁹ Տե՛ս, Кусков А., Сирик Н., նշված աշխատ., էջ 128:

²⁰ Տե՛ս, Договорное право, Общая часть, Постатейный комментарий к статьям 420-453 Гражданского кодекса Российской Федерации, под ред. А. Карапетова, Второе изд. М. Логос 2020, էջ 674:

²¹ Гражданский кодекс Российской Федерации, Ч. 1, N 51-ФЗ, принят Государственной Думой, 21 октября 1994 года, вступление в силу 1 января 1995 года, Ч. 2, N 14-ФЗ, принят Государственной думой, 22 декабря 1995 года, вступление в силу 1 марта 1996 года, Ч. 3, N 146-ФЗ, принят Государственной Думой, 1 ноября 2001 года вступление в силу 1 марта 2002 года, Ч. 4, N 230-ФЗ, принят Государственной Думой, 24 ноября 2006 года, вступление в силу 1 января 2008 года, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/:

²² Տե՛ս, Карапетов А., Существенные условия договора: комментарий к новой редакции статьи 432 ГК РФ, https://zakon.ru/blog/2015/11/09/sushhestvennye_usloviya_dogovora_kommentarij_k_novoj_redakcii_st432_gk_rf 12.06.2025 թ. ընթերցմամբ:

²³ Տե՛ս, Сделки, представительство, исковая давность, Постатейный комментарий к Гражданскому кодексу РФ, под

ред. А. Карапетова, М., Логос, 2018, էջ 407:

²⁴ Օրինակ՝ Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքում պայմանագրի էական (essentialia negotii) և պարտադիր (zwingendes Recht) պայմանների տարանջատումը հստակ երևում է ինչպես ընդհանուր պայմանագրային իրավունքին, այնպես էլ պայմանագրերի առանձին տեսակներին վերաբերող հոդվածներում (հոդվածներ 433, 535, 488, 138, 305, 309 և այլն): Նույնը կարելի է ասել Իտալիայի քաղաքացիական օրենսգրքի մասին (տե՛ս օրինակ՝ 1325, 1470, 1571, 1341 հոդվածները):

²⁵ Տե՛ս, Գ. Ընդ չ Պարտերսե ՍՊԸ-ն ընդդեմ չհաստատված ՊԿՀ-ի թիվ ԵԿԴ/1867/02/14 քաղաքացիական գործով չհ վճարելի դատարանի 24.12.2020 թվականի որոշումը:

²⁶ Տե՛ս, Договорное право, Общая часть, Постатейный комментарий к статьям 420-453 Гражданского кодекса Российской Федерации, под ред. А. Карапетова, Второе изд., М. Логос 2020 էջ 666:

²⁷ Տե՛ս, <https://gkodeksrf.ru/ch-1/rzd-3/podrdz-2/gl-28/st-432-gk-rf>, 12.06.2025 թ. դրությամբ:

²⁸ Պայմանագրի չկնքվածության և անվավերության ինստիտուտների տարանջատման, այդ թվում՝ դրանց առաջացրած իրավական հետևանքների տարբերության հարցը քաղաքացիական իրավունքի գիտության վիճելի հարցերից է: Որոշ հեղինակներ (Ն., Ռաբինովիչ, Մ. Բրազինսկիյ, Վ. Վիտրյանսկիյ, Բ. Ղազարյան, Ս. Զինչենկո) գտնում են, որ այս ինստիտուտները չեն նույնանում. դրանց հիմնական տարբերությունն այն է, որ չկնքված պայմանագիրը որևէ իրավական հետևանք չի առաջացնում, իսկ գործարքի անվավերության հետևանքը, որպես կանոն, ռեստիտուցիան է: Հետևաբար, ըստ այս հեղինակների՝ չկնքվածության դեպքում կողմերը կարող են արդեն պայմանագրով կատարվածը հետ ստանալ անհիմն հարստացման, վիճակագիտն հայցերի կամ քաղաքացիական պատասխանատվության ընդհանուր դրույթների հիման վրա: Այս տեսակետն է արտահայտել նաև ՌԴ Բարձրագույն արբիտրաժային դատարանը: Միևնույն ժամանակ հեղինակների մյուս խումբը (Ժ. Դե Մորանդեր, Դ. Մեյեր, Ա. Կարապետով) գտնում է, որ այս ինստիտուտների տարանջատումն ունի զուտ տեսական նշանակություն, և առաջացրած հետևանքների տեսանկյունից երկուսն էլ նույն են (տե՛ս https://zakon.ru/blog/2019/08/04/priznanie_sdelki_nezaklyuchennoj_kak_samostoyatelnyj_sposob_zaschity_subektivno-go_prava):

²⁹ Էստոպելի սկզբունքի մասին տե՛ս Liu Guoqing, A Comparative Study Of The Doctrine Of Estoppel: A Civilian Contractarian Approach in China, Canberra Law Review Journal, Vol. 2010, No. 1, 2010:

Օգտագործված իրավական ակտերի, գրականության և պրակտիկայի նյութերի ցանկ

1. «Զբոսաշրջության մասին» չհ օրենք, չհ-4-Ն, ընդունվել է 22.12.2023թ., ուժի մեջ է մտնելու՝ 01.09.2024թ., սկզբնաղբյուրը՝ միասնական կայք 2024.01.9-2024.01.21:
2. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք, չհ-239, ընդունվել է 05.05.1998 թ., ուժի մեջ մտել՝ 01.01.1999 թ., չհՊՏ 1998.08.10/17(50):
3. Гражданский кодекс Российской Федерации, Ч. 1, N 51-ФЗ, принят Государственной Думой, 21 октября 1994 года, вступление в силу 1 января 1995 года, Ч. 2, N 14-ФЗ, принят Государственной думой, 22 декабря 1995 года, вступление в силу 1 марта 1996 года, Ч. 3, N 146-ФЗ, принят Государственной Думой, 1 ноября 2001 года вступление в силу 1 января 2002 года, Ч. 4, N 230-ФЗ, принят Государственной Думой, 24 ноября 2006 года, вступление в силу 1 января 2008 года, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/.
4. German civil code, in the version promulgated on 2 January 2002 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 1 of the Act of 10 August 2021 (Federal Law Gazette I p. 3515). https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb
5. Italian civil code, enacted by Royal decree no. 262 of 16 March 1942.
6. Liu Guoqing, A Comparative Study Of The Doctrine Of Estoppel: A Civilian Contractarian Approach in China, Canberra Law Review Journal, Vol. 2010, No. 1, 2010, <http://worldlii.austlii.edu.au/au/journals/CanLawRw/2010/5.pdf>
7. Гражданское право в 4-х томах, под ред. Е. Суханова, Том 3, 3-е изд. М., Вольтерс Клувер, 2008
8. Гражданское право, Учебник, под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого, Том 1, М., Проспект, 2005
9. Договорное право, Общая часть, Постатейный комментарий к статьям 420-453 Гражданского кодекса Российской Федерации, под ред. А. Карапетова, Второе изд., М. Логос 2020
10. Завьялова С., Проблемы гражданско-правового регулирования туристской деятельности в Российской Федерации, Монография, М., Проспект 2016
11. Иоффе О., Обязательственное право, Москва, 1975, Юридическая литература
12. Карапетов А., Существенные условия договора: комментарий к новой редакции статьи 432 ГК РФ, https://zakon.ru/blog/2015/11/9/sushhestvennye_usloviya_dogovora_kommentarij_k_novoj_redakcii_st432_gk_rf
13. Кусков А., Сирик Н., Правовое регулирование туристской деятельности, М., 2018
14. Савченко Е.Я., Содержание гражданско-правового договора//Вестник Уральского института экономики, управления и права, N 3, 2015
15. Свиридов К., Правовое регулирование деятельности по оказанию туристских услуг, Дисс, Санкт-Петербург, 2003
16. Сделки, представительство, исковая давность, Постатейный комментарий к Гражданскому кодексу РФ, под ред. А. Карапетова, М., Логос, 2018.

17. Տե՛ս քիվ ԵԿԴ/1867/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռարեկ դատարանի 24.12.2020 թվականի որոշումը:

References

1. “Law on tourism” of RA, adopted on 22.12.2023, entered into force on 01.09.2024).
2. The Civil Code of the Republic of Armenia, LA-239 (adopted on 05.05.1998, entered into force on 01.01.1999, Official Gazette of the Republic of Armenia 1998.08.10/17(50)).
3. The Civil Code of the Russian Federation, Part 1, No. 51-FZ, adopted by the State Duma on October 21, 1994, entered into force on January 1, 1995
4. German civil code, in the version promulgated on 2 January 2002 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 1 of the Act of 10 August 2021 (Federal Law Gazette I p. 3515). https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb
5. Italian civil code, enacted by Royal decree no. 262 of 16 March 1942.
6. Liu Guoqing, A Comparative Study Of The Doctrine Of Estoppel: A Civilian Contractarian Approach in China, Canberra Law Review Journal, Vol. 2010, No. 1,
7. Civil Law in 4 Volumes, edited by E. Sukhanov, Volume 3, 3rd edition, Moscow, Wolters Kluwer, 2008
8. Civil Law, Textbook, edited by A. P. Sergeev and Yu. K. Tolstoy, Volume 1, Moscow, Prospekt, 2005.
9. Contract Law, General Part, Article-by-Article Commentary on Articles 420–453 of the Civil Code of the Russian Federation, edited by A. Karapetov, 2nd edition, Moscow, Logos, 2020.
10. Zavyalova S., Problems of Civil Law Regulation of Tourism Activities in the Russian Federation, Monograph, Moscow, Prospekt, 2016.
11. Ioffe O., Law of Obligations, Moscow, 1975, Legal Literature Publishing House
12. Karapetov A., Essential Terms of a Contract: Commentary on the New Version of Article 432 of the Civil Code of the Russian Federation. https://zakon.ru/blog/2015/11/9/sushhestvennye_usloviya_dogovora_kommentarij_k_novoj_redakcii_st432_gk_rf.
13. Kuskov A., Sirik N., Legal Regulation of Tourism Activities, Moscow, 2018.
14. Savchenko, E.Ya., The Content of a Civil Law Contract // Bulletin of the Ural Institute of Economics, Management and Law, No. 3, 2015.
15. Sviridov K., Legal Regulation of Activities for the Provision of Tourist Services, Dissertation, St. Petersburg, 2003.
16. Transactions, Representation, Limitation Period, Article-by-Article Commentary on the Civil Code of the Russian Federation, edited by A. Karapetov, Moscow, Logos, 2018.

ԵՎԱ ՏԱԳՅԱՆ

Советник Генерального прокурора
Преподаватель кафедры Гражданского права
юридического факультета Ереванского государственного университета

РЕЗЮМЕ

Некоторые проблемы толкования существенных условий договора организации оказания туристических услуг

В статье рассматриваются некоторые вопросы толкования существенных условий договора организации оказания туристических услуг, предусмотренных новым Законом РА “О туризме”. Автор приходит к выводу, что часть установленных законом обязательных условий договора туристического пакета носит сугубо информационный характер, а некоторые установленные законом условия предполагают техническое закрепление в договоре положений, установленных императивными правовыми нормами, тем самым, не соответствуя критериям существенных условий договора. В связи с этим предлагается разделить существенные условия данного договора как сделки от условий, подлежащих включению в договор как в документ, предусмотрев при этом юридическое последствие отсутствия в договоре каждого из двух названных групп условий. В

частности, по мнению автора, при отсутствии в договоре какого-либо из условий второй группы, руководствуясь принципом эстоппель, сторона, полностью или частично исполнившая обязательство либо принявшая такое исполнение от другой стороны, или иным образом подтвердившая действие договора, не может ссылаться на незаключенность договора ввиду отсутствия в договоре данных условий.

Ключевые слова: туристический пакет, содержание договора, существенное условия, обязательное условия, незаключенность договора; принцип эстоппель; сделка.

Eva Saghoyan

Advisor to the Prosecutor General of the RA
Lecturer at the Chair of Civil Law, Faculty of Law, Yerevan State University

SUMMARY

Some issues in the interpretation of essential terms of the contract for the provision of tourist services

The article discusses some issues in the interpretation of essential terms of the contract for the provision of tourist services stipulated by the new law “On Tourism” of RA. The author comes to the conclusion that some of the mandatory terms of the package travel contract, envisaged by the law, have only informative nature, and some other statutory terms presume just copying enshrined legal provisions in the contract, thereby not meeting the criteria of essential terms of the contract. In this regard, it is proposed to separate the essential terms of this contract as a transaction, from the terms to be included in the contract as a document, at the same time providing for the legal consequences of the absence of each of the two named groups of terms in the contract. In particular, according to the author, in case of the absence of any of the terms of the second group, having in mind the principle of estoppel, the party which has fully or partially fulfilled the obligation or accepted such performance from the other party, or otherwise confirmed the validity of the contract, cannot refer to the non-conclusion of the contract.

Key words: package tour; content of contract's essential terms of the contract, mandatory terms; non-conclusion of the contract; principle of estoppel; transaction.

Բնագիրը ներկայացվել է 19.08.2025թ.

Ընդունվել է տպագրության 02.09.2025թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսվել է) ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր Ա.Հայկյանցը